

ФАКТОРИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ**FACTORS OF CRIMINALIZATION OF ROAD SAFETY VIOLATIONS**

**Назимко Є.С., д.ю.н., професор,
перший проректор**

*Донецького державного університету внутрішніх справ
Осипенко Р.І., к.ю.н.,*

**доцент кафедри оперативного-розшукової діяльності
та інформаційної безпеки факультету № 3**
Донецького державного університету внутрішніх справ

**Пономарьова Т.І., к.ю.н.,
завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання
кримінальним правопорушенням факультету № 3**
Донецького державного університету внутрішніх справ

У статті розглядаються підстави як група факторів криміналізації порушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. Автори вказують, що визначення кола підстав, які обумовлюють криміналізацію порушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, являє собою широку проблему, яка може бути досліджена в різних аспектах та за різними напрямками. Різні дослідники виділяють критерії, принципи, підстави, передумови, умови, приводи, способи криміналізації. Ці фактори тісно переплітаються та взаємодіють, однак часто являють собою майже тотожні явища. В рамках запропонованої статті авторами досліджуються підстави як окрема група факторів криміналізації порушень у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту. Зазначається, що: а) можливість процесуального виявлення, закріплення та доведення предмета доказування; б) можливість створення криміналістичних методик розслідування та судочинства тощо; в) наявність правоохоронних структур, здатних забезпечити виявлення, розслідування й судовий розгляд суспільно небезпечних діянь; г) рівень правосвідомості учасників дорожнього руху та здатність сприймати діяння як злочин; д) стан професійної підготовки осіб, які застосовують кримінальний закон щодо суспільно небезпечних діянь у сфері безпеки дорожнього руху – є саме умовами прийняття рішення про встановлення кримінальної відповідальності за порушення у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту.

Підсумовується, що перспективами подальших розвідок у даному напрямі вважаємо детальний аналіз умов, окремих підстав криміналізації порушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. Побудоване таким чином дослідження допоможе розкрити сутність факторів криміналізації порушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, простежити сучасні тенденції встановлення кримінальної відповідальності за дану групу злочинів.

Ключові слова: безпека дорожнього руху, експлуатація транспорту, кримінальна відповідальність, запобігання, підстави, фактори, криміналізація, кримінальне законодавство.

The article considers grounds as a group of factors of criminalization of violations in the field of traffic safety and transport operation. The authors point out that determining the range of reasons that lead to the criminalization of violations in the field of road safety and vehicle operation is a broad problem that can be investigated in different aspects and in different directions. Various researchers identify criteria, principles, grounds, prerequisites, conditions, reasons, methods of criminalization. These factors are closely intertwined and interact, but often represent almost identical phenomena. Within the framework of the proposed article, the authors examine the grounds as a separate group of factors of criminalization of violations in the field of traffic safety and transport operation. It is noted that: a) the possibility of procedural identification, consolidation and proof of the subject of proof; b) the possibility of creating forensic methods of investigation and prosecution, etc.; c) the presence of law enforcement structures capable of detecting, investigating and prosecuting socially dangerous acts; d) the level of legal awareness of road traffic participants and the ability to perceive an act as a crime; e) the state of professional training of persons who apply the criminal law regarding socially dangerous acts in the field of road safety - these are precisely the conditions for making a decision to establish criminal liability for violations in the field of road safety and transport operation. It can be concluded that we consider a detailed analysis of the conditions, separate grounds for criminalizing violations in the field of road traffic safety and transport operation to be the prospects for further investigations in this direction. The study constructed in this way will help to reveal the essence of the factors of criminalization of violations in the field of road traffic safety and operation of transport, to trace modern trends in the establishment of criminal liability for this group of crimes.

Key words: traffic safety, transport operation, criminal liability, prevention, grounds, factors, criminalization, criminal legislation.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток суспільних відносин та його вплив на формування правової платформи протидії злочинності визначають актуальність проведення розвідок в царині факторів, що обумовлюють встановлення кримінальної відповідальності порушень у будь-якій сфері суспільного життя. Це стосується й дослідження факторів, які обумовлюють криміналізацію порушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. Встановлення кримінальної відповідальності за вчинення порушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту залишається актуальним і складним питанням. Вдосконалення транспортних засобів, розробка нових транспортних технологій, з одного боку, створюють передумови для більш ефективного забезпечення дорожнього руху, а з іншого – появу нових суспільних відносин, посягання на які може становити

суспільну небезпеку та вимагати їх кримінально-правової охорони.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Необхідно відмітити, що різні аспекти обумовленості кримінальної відповідальності за порушення у сфері безпеки дорожнього руху знаходяться в колі наукового інтересу таких вчених, як В.І. Борисов, С.В. Гізімчук, В.О. Глушков, В.А. Мисливий та інших. Однак рівень дослідженості факторів, які обумовлюють криміналізацію порушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, залишається недостатнім.

Метою статті є дослідження підстав як окремої групи факторів криміналізації порушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. Для досягнення поставленої мети у статті робиться спроба вирішити такі завдання: дослідити загальнотеоретичні питання кри-

міналізації та її факторів; на підставі цього виокремити та дослідити підстави як окрему групу факторів криміналізації порушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. Наукова новизна запропонованої статті полягає у тому, що вперше в науці кримінального права України досліджуються підстави як окрема група факторів криміналізації порушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту.

Викладення основного матеріалу. На сьогоднішній день окремі кримінальні правопорушення втрачають свою актуальність, чим зумовлюють питання щодо доцільності їх депеналізації. Фактори, що обумовлюють застосування депеналізації, можна умовно поділити на такі групи: соціальні (зміна тяжкості та ступеню суспільної небезпеки певної групи злочинів чи конкретного злочину; поява нових суспільних відносин, втрата соціальної значущості іншими); міжнародно-правові (перспектива вступу до європейської та міжнародної спільноти, виконання зобов'язань в сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина); кримінально-правові (наявність прогалин в законодавстві про кримінальну відповідальність; необхідність адекватного, справедливого та невідворотного застосування кримінально-правової репресії); кримінально-виконавчі (необхідність досягнення мети виправлення та ресоціалізації осіб, що відбувають покарання); психологічні (сприйняття населенням депеналізації як справедливої; необхідність досягнення мети загальної превенції); економічні (відсутність можливості в державі забезпечувати необхідні умови виконання та відбування покарання). Слід наголосити, для справи протидії злочинності найголовнішим є те, що фактори, які обумовлюють застосування депеналізації (як на рівні Верховної ради України, Президента України, так і на практичному рівні), мають відповідати інтересам суспільства, держави та окремого громадянина.

Психологічними факторами застосування депеналізації є уявлення, що склалися в суспільстві про добро і зло, злочинне і незлочинне, справедливість і несправедливість тощо. Безперечно, вони визначають існування конкретних видів кримінально-правової репресії, підстав та порядку її застосування. В ході розробки та реалізації депеналізації завжди прогнозується можливість досягнення балансу соціально-правової психології між різними верствами населення, оскільки кожний з них можуть бути притаманні певні соціальні та (або) правові переконання (недарма Конституцією України заборонено проводити референдум з приводу амністії). У випадку неузгодженості соціально-правової психології, позиції держави щодо застосування депеналізації не буде сприйматись населенням як справедлива, а пом'якшення кримінально-правової репресії втратить можливість досягнення мети загальної превенції.

Водночас, науково обґрунтоване визначення кола, дослідження сутності та значимості факторів криміналізації порушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту максимально спрямовані на дотримання принципів та досягнення цілей кримінальної відповідальності. У протилежному ж випадку – неминуче настання негативних результатів у виді необґрунтованої, надмірної, неповної або неправильної криміналізації [1, с. 8]. Якщо ж враховувати стрімкий розвиток суспільних відносин у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, то нехтування дослідженням зазначених факторів може призвести до катастрофічних наслідків.

Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту – це окрема група суспільно небезпечних діянь, що посягають на суспільні відносини безпеки експлуатації механічних транспортних засобів у сфері дорожнього руху. Водночас, окремі норми XI розділу Особливої частини КК України забезпечують охорону діяльності декількох видів транспорту, а тому віднесення тої чи іншої статті тільки до певної групи злочинів є умовним. До злочинів проти безпеки дорожнього руху та експлу-

тації транспорту належать діяння, передбачені ст. ст. 279, 280, 286, 288, 289, 290 та 291 КК України [2, с. 105-106].

Дослідження факторів криміналізації того або іншого діяння (групи діянь) ускладнюється тим, що наразі відсутня єдина їх класифікація. Як зауважує В.І. Борисов, визначення факторів, які обумовлюють встановлення (збереження, удосконалення) закону про кримінальну відповідальність або відмову від нього, становить певні труднощі не тільки для законодавця, але й для представників науки кримінального права. По-перше, різні автори неоднаково іменують вказані фактори, називаючи їх підставами, принципами, умовами, задачами, критеріями. По-друге, може мати місце різна кількість вказаних факторів для констатації соціальної обумовленості налічується близько двадцяти [3, с. 10]. В.В. Кузнецов до факторів, що стали рушійними при вдосконаленні КК України, відносить: міжнародно-правовий, конституційно-правовий, судовий, економічний, політичний, кримінологічний, соціально-правовий і нормативний фактори [4, с. 38].

Визначення кола підстав, які обумовлюють криміналізацію порушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, являє собою широкую проблему, яка може бути досліджена в різних аспектах та за різними напрямками. Різні дослідники виділяють критерії, принципи, підстави, передумови, умови, приводи, способи криміналізації. Ці фактори тісно переплітаються та взаємодіють, однак часто являють собою майже тотожні явища. В рамках запропонованої статті нами будуть досліджуватися підстави як окрема група факторів криміналізації порушень у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту.

Зважаючи на те, що під фактором прийнято розуміти умову, рушійну силу будь-якого процесу, явища; чинник [5, с. 1526], то в контексті криміналізації усі її фактори можна умовно поділити на підстави та умови.

Під підставою прийнято розуміти те головне, на чому базується, ґрунтується що-небудь; те, чим пояснюються, виправдовуються вчинки, поведінка тощо кого-небудь [5, с. 966]. Зважаючи на це, під підставами криміналізації пропонуємо розуміти головні, визначаючі причини встановлення кримінальної відповідальності за певний вид суспільно небезпечних діянь.

Умова – це необхідна обставина, яка уможливило здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь; обставина, особливість реальної дійсності, за якої відбувається або здійснюється що-небудь; правило, яке існує або встановлене в тій чи іншій галузі життя, діяльності, яке забезпечує нормальну роботу чого-небудь; правило вимоги, виконання якої забезпечує що-небудь [5, с. 1295]. Під умовами криміналізації пропонуємо розуміти обставини, які уможливають прийняття рішення про встановлення кримінальної відповідальності за певний вид суспільно небезпечних діянь.

В.А. Мисливий виокремлює такі фактори криміналізації суспільно небезпечних діянь проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту: соціально-економічні; соціально-технічні; кримінально-правові; кримінологічні; процесуальні; криміналістичні; організаційні; соціально-психологічні; освітньо-професійні; міжнародно-правові [2, с. 101-102].

У цілому, можна погодитись з вченим щодо визначення кола факторів, які обумовлюють криміналізацію суспільно небезпечних діянь у сфері безпеки дорожнього руху. Однак, маємо зазначити, що для більш детального дослідження цих факторів, доцільнішим було б розділити їх на дві групи: підстави та умови, оскільки знання про те, що є причиною, а що є умовою прийняття рішення про встановлення кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні діяння у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту має вирішальне значення для процесів творення та вдосконалення сучасного кримінально-правового законодавства.

Вважаємо, що: а) можливість процесуального виявлення, закріплення та доведення предмета доказування; б) можливість створення криміналістичних методик розслідування та судочинства тощо; в) наявність правоохоронних структур, здатних забезпечити виявлення, розслідування й судовий розгляд суспільно небезпечних діянь; г) рівень правосвідомості учасників дорожнього руху та здатність сприймати діяння як злочин; д) стан професійної підготовки осіб, які застосовують кримінальний закон щодо суспільно небезпечних діянь у сфері безпеки дорожнього руху – є саме умовами прийняття рішення про встановлення кримінальної відповідальності за порушення у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. Виходячи з цього, можна стверджувати, що за В.А. Мисливим існують наступні підстави криміналізації порушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту: соціально-економічні; соціально-технічні; кримінально-правові; кримінологічні; міжнародно-правові.

Серед зазначених підстав виокремлення таких двох груп, як соціально-економічні та соціально-технічні, дещо не враховує сучасних тенденцій розвитку кримінально-правового забезпечення безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. Від додавання першої половини слова «соціальний», в принципі, нічого не змінюється, а окремо соціальна підстава криміналізації не досліджується. Економічні та технічні підстави також аналізуються в контексті розвитку соціальних, що хоча й підтверджує їх суспільну значущість, однак дещо обмежує їх дослідження. Вважаємо, що для більш детального дослідження підстав криміналізації досліджуваних діянь, доцільним буде розподіл цих двох на три: соціальні, економічні та науково-технічні. Аналіз цих груп підстав надасть можливість більш конкретного, галузевого дослідження чинників, що обумовлюють криміналізацію за порушення безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту.

С.В. Гізімчук факторами (а фактично – підставами) криміналізації порушення правил, норм, стандартів, що забезпечують безпеку дорожнього руху, називає такі: соціально-економічні, технічні, нормативні та кримінологічні [6, с. 5-6]. Під час ознайомлення з аналізом цих факторів можна переконатися, що вчений виокремлює кримінально-правовий та політичний фактор [5, с. 6-31].

В цілому погоджуючись з дослідником, зазначимо, що до підстав криміналізації порушень у сфері безпеки

дорожнього руху та експлуатації транспорту відносяться такі: соціальні; науково-технічні; економічні; кримінологічні; кримінально-правові; політичні; нормативно-правові (міжнародно-правовий, конституційно-правовий).

соціальні (зміна тяжкості та ступеня суспільної небезпеки цілої групи злочинів чи окремого злочину; поява нових, зміна існуючих суспільних відносин тощо);

науково-технічні (рівень наукового забезпечення безпеки експлуатації транспортних засобів; стан розробленості технічних засобів регулювання дорожнього руху тощо);

економічні (розвиток, поширеність окремих видів дорожнього транспорту; розподіл транспортних засобів за окремими галузями тощо);

кримінологічні (зміни у рівні, структурі або динаміці порушень безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту; виявлення нових причин та умов вчинення зазначеної групи злочинів тощо);

кримінально-правові (наявність прогалин в законодавстві про кримінальну відповідальність; необхідність адекватного, справедливого та невідворотного застосування кримінальної відповідальності за дану групу злочинів тощо).

політичні (перспектива вступу до європейської та міжнародної спільноти, виконання зобов'язань в сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина тощо);

нормативно-правові (стан розробленості норм, правил та стандартів безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту; необхідність вдосконалення нормативно-правової бази з зазначеного питання тощо).

Для справи протидії злочинності найголовнішим є те, що зазначені підстави криміналізації порушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту мають відповідати інтересам суспільства, держави та окремого громадянина.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що перспективами подальших розвідок у даному напрямі вважаємо детальний аналіз умов, окремих підстав криміналізації порушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. Побудоване таким чином дослідження допоможе розкрити сутність факторів криміналізації порушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, простежити сучасні тенденції встановлення кримінальної відповідальності за дану групу злочинів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Швець В.Д., Грицак В.М., Василькевич Я.І., Гацелюк В.О. Законодавча реалізація кримінально-правової політики: аналіз законопроектної діяльності Верховної Ради України V скликання з питань кримінального права / Вступне слово проф. Мельника М.І. К.: Атіка, 2008. 244 с.
2. Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту: Монографія. Д.: Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ, 2004. 380 с.
3. Кузнецов В.В. Сучасні фактори нормотворення у сфері кримінального права. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 12. С. 37-40
4. Великий тлумачний словник української мови (з дод. допов. на CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпін: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
5. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусик. К.; Ірпін: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
6. Борисов В.И., Гизимчук С.В. Уголовная ответственность за нарушение правил, норм и стандартов, обеспечивающих безопасность дорожного движения. Харьков: Консум, 2001. 160 с.